

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

VRIJMAKING OF WEDERKEER

De Acte van Vrijmaking

Op initiatief van een comité uit Voorburg, werd op 11 augustus in de Lutherse kerk te Den Haag de vrijmakingsvergadering gehouden. Daar las prof. Schilder de *Acte van Vrijmaking of Wederkeer* voor. Deze Acte doet niet alleen in de benaming, maar ook in opbouw en strekking, sterk denken aan de *Acte van Afscheiding of Wederkeering*. De Acte zet, evenals indertijd de Acte van Afscheiding, in met het signaleren van tweërlei bederf in de Gereformeerde Kerken: 'verminking of verloochening' van de kerkelijke tucht én 'verbastering van de leer', waarop de bediening van de sacramenten is gefundeerd. Het geconstateerde kerkelijk bederf raakte dus de kenmerken van de kerk (art. 29 N.G.B.). Als in de Afscheiding ging het ook nu niet om een breken met de kerk, maar juist om wederkeer 'tot een onder dit hiërarchisch juk niet langer geknechte kerkelijke samenleving, in onverzwakte trouw aan de aangenomen kerkelijke ordening'. Het doel van de Vrijmaking was 'te komen tot herstel van het verbroken verband der geloovigen en der kerken in onmiddellijken terugkeer tot de gehoorzaamheid van Christus, gelijk deze gehoorzaamheid tot vóór het jaar des Heeren 1942 onder ons op grond van Gods Woord gekend en beleden werd in de aangenomen formulieren van eenigheid en van kerkenordering, en in deze alleen'. Tenslotte spreekt de Acte ook de bereidheid uit 'zoo haast als men dit hebben kan gemeenschap te willen oefenen met allen, die in de

eenigheid der leer, welke naar den Woorde Gods is, met ons willen leven of gaan leven in een aangenomen of wederom aan te nemen kerkenordering, op dat Woord gegrond'. Op grond daarvan is vrij spoedig na de Vrijmaking contact gezocht met de christelijke gereformeerden. Maar eerst moesten de Gereformeerde Kerken zelf het juk afwerpen waaronder ze door het optreden van de synode waren gekomen.

In zijn toelichting op de Acte benadrukte Schilder, dat zich vrijmaken niet betekent apart gaan staan of een nieuwe kerk stichten. Hij zei het zo: 'De volgende stap mag nooit zijn willekeurig of sectarisch, uit de kerk **loopen** of kerkje nummer **zooveel** maken, maar ze is alleen verantwoord omdat we blijven staan op de oude grondslagen'. Daarom moet elk **kerklid** zijn eigen kerkeraad en **mede-kerkleden** aanspreken en tot vrijmaking oproepen. Geeft de kerkeraad aan die oproep gevolg, dan zal het **kerklid** hem blijven volgen. Zo niet, dan kan dat betekenen een doorsnijden van de band. 'Dan zullen wij de afgebroken lijn grijpen en het ambt vernieuwen; wij zullen misschien een nieuwe formatie vormen naar den naam, maar bij God zal dat zijn de oude naam naar de apostolische leer, en we zullen Christus vragen met ons scheep te gaan en onze stuurman te zijn, en zoo te mogen ontvangen de nieuwe opdracht om de leer zonder eenige toevoeging te noemen de leer der zaligheid, en het avondmaal en den doop zuiver te bedienen... We zullen onze kerk **formee-**

HOOFDARTIKEL

Vrijmaking of wederkeer

H. van Veen

UIT DE SCHRIFT

De blijvende stad

C. van Breemen

KERKELIJK LEVEN

Wat is 'interkerkelijk'?

B. Luiten

De wet als christelijk getuigenis

E.A. de Boer

OP MAAT

Ongehuwd samenwonen

H. Folkers

BOEKBESPREKING

Seksualiteit en huwelijk

VERSCHEENEN

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

ren naar het schema van apostelen en profeten en zoo den zegen inwachten. We zullen ons hoofd leggen niet in den schoot van menschen, maar van vader Abraham, van God Almachtig en van het Lam en hierin gelukzalig worden bevonden, ook al zijn we wederom kerk onder 't kruis.'

Actie en reactie

De oproep tot vrijmaking vond door heel het land weerklank, tot verwondering van Schilder en zijn medestanders, en tot schrik en verontwaardiging van de synode en haar volgelingen. Ongeveer 10% van de kerkleden ging met de Vrijmaking mee.

De synode was over een en ander furieus. Synodelid ds. B.A. Bos, die verklaarde achter 'de actie der bezwaarden' te staan en die ook op de Vrijmakingsvergadering was geweest, werd als lid van de synode geschorst. Ook vele ambtsdragers die aanwezig waren geweest **en/of** de Acte hadden ondertekend, kregen met tuchtmaatregelen te maken. In een schrijven aan de kerken, sprak de synode haar 'diepe droefheid en ernstige verontwaardiging uit... over deze oppositie, welke zij als revolutionair moet kenmerken en veroordeelen'. En ook was zij 'ten diepste gegriefd door den schandelijken inhoud van de acte van vrijmaking of wederkeer, waarin de zwaarste beschuldigingen aan het adres van de Gereformeerde Kerken en haar wettige synodes gericht worden'. De kerken werden gewaarschuwd 'tegen deze kerkontbindende actie'. Verder werd gesteld, dat niet de generale synode een nieuwe leer in de kerken heeft ingedragen, maar dat 'de oppositie' heeft geprobeerd 'in ons kerkelijk leven tot heerschappij te brengen een beschouwing, welke nimmer in

de gereformeerde kerken een rechtmatige plaats heeft gevonden'. De synode bond in deze brief de broeders en zusters op het hart niet de gehoorzaamheid op te zeggen aan de besluiten van de synode, en de eenheid te bewaren, 'en zij bidt allen getrouwen leden van de kerk om kloek het hoofd te bieden aan deze revolutionaire beweging, die onder een schoonen schijn, de gemeente des **Heeren** verwoest'. De verantwoordelijkheid voor de scheuring, legde de synode dan ook volledig 'op hen, die deze scheur willen en de breuk tot een feit maken'. De synode zelf heeft, zij het in zwakheid, het goede willen zoeken, ook voor de bezwaarden. Ondanks de laatste woorden werd de scheur verder doorgetrokken, vaak tot in families en gezinnen toe. Waarbij aan beide kanten ook onheilig vuur was, en wonden zijn geslagen die vaak tot vandaag toe zijn blijven schrijnen.

1 september 1944 werd de synode gesloten. Vanwege de oorlogshandelingen kwam ze niet eerder bijeen dan 8 augustus 1945. Opnieuw werden ingebrachte bezwaren verworpen. Een geschrift over het conflict in de kerken werd in hoofdlijnen vastgesteld. Daarin wordt getracht, met handhaving van de gedane uitspraken, de kou wat uit de lucht te halen. Dit had echter geen resultaat, net zo min als de 'Vervangingsformule' van 1946, waarop we nu niet verder ingaan. In feite zijn beide kerken na 1945 steeds verder uit elkaar gegroeid, en zijn toenaderingspogingen gestrand. Ten dele omdat van een echte terugkeer zoals in de Acte van Vrijmaking bedoeld geen sprake is geweest, ten dele ook omdat theologisch en kerkelijk de synodaal gebonden kerken al verder van het gereformeerde spoor zijn afgeweken. Dan kan in een klimaat van verregaande tolerantie en leervrijheid een synode als die van Almere in 1988 wel spijt betuigen over wat in de veertiger jaren is gebeurd, maar dat kan geen basis voor kerkelijke toenadering zijn. Daarvoor is na 1945 de kloof veel te groot geworden. De enige weg blijft de in de Acte aan-gegeven koninklijke weg: terugkeer onder het juk van Christus, wat betekent bevrijding van het juk van theologische systemen die afvoeren van het Woord van God en de daarop gegronde gereformeerde kerkregering. Om werkelijk één te zijn, in gezamenlijke dienst.

De Vrijmaking na 50 jaar

We willen ons tot slot de vraag stellen, wat we na 50 jaar nog kunnen leren van wat in de jaren '40 is gebeurd. We herdenken de Vrijmaking, maar het is goed ons af te vragen hoe we dat doen en wat we vandaag – zeker als jongere generatie – ermee aan moeten. Waarom zijn we vrijgemaakt? Hoe kijken we aan tegen ons verleden, en hoe gaan we verder de toekomst in?

We noemen enkele punten die ons van belang lijken:

1. Het belangrijkste is, dat we ons blijven realiseren dat het een halve eeuw geleden ging om het verbond van God met mensen, dat een eeuwig verbond is. Dat verbindt ons ook met het voorgeslacht. Ik denk aan de schitterende berijming van Ps. 90 in ons kerkboek: 'Geslachten gaan, geslachten zullen komen, wij zijn in uw ontferming opgeno-

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DR. G. J. VAN MIDDELKOOP

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DR. B. BOS, DR. A. L. TH. DE BRUIJNE, DR. B. LUITEN
PROF. DR. C. J. M. RUIJTER, DR. H. VELDMAN

MEDEWERKERS

J. D. BAAS, DR. C. J. HAAK, J. M. DE JONG, DR. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT:

W. L. M. GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31204

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan.

De Reformabe. Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Td. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

men'. En ook: 'wij mogen pleiten op de vaste grond van uw beloften en van uw verbond'. Ik zou durven zeggen: een echte Vrijmakingspsalm. Dáár ging het om: om die zekerheid van Gods verbondsbeloften, door de doop betekend en verzegeld. Om de betrouwbaarheid van Gods spreken.

2. Van daaruit komt al meteen een heel stuk actualiteit naar ons toe. Want terecht wijst prof. Kamphuis in zijn *Een eeuwig verbond* erop, dat de vragen van de dertiger en veertiger jaren weer op ons afkomen. Vragen van de zekerheid van het geloof, de geloofservaring, de kritiek op wat genoemd wordt 'verbondsautomatisme', de toe-eigening van het heil. Het gevaar steekt altijd weer de kop op, dat de vrome of de aangevochten of de twijfelende mens in het middelpunt komt. Oude thema's spelen weer volop een rol in samensprekingen met christelijke gereformeerden, in het reageren op de zuigkracht van de evangelische beweging, in discussies over hoe te geloven in een postmoderne samenleving, etc.

3. We hebben volop te maken met ervaringstheologie, als we letten op de invloed van beschouwingen van moderne theologen als Berkhof, Kuitert en anderen. Ook als het gaat over het verbond en de doop, kun je horen dat de mens toch ook een eigen inbreng heeft (verbond als 'partnership', doop als 'ontmoetingsgebeuren'). De betrouwbaarheid van Gods spreken wordt ondermijnd door **Schriftkritiek** en het spreken over het 'algemeen betwijfeld christelijk geloof'. Het is leerzaam je te verdiepen in zaken die in de veertiger jaren aan de orde waren, om te zien hoe oude vragen steeds weer opduiken. Vrijgemaakt zijn wil dan toch zeker ook zeggen: blijven bij de betrouwbaarheid van Gods spreken, de vastheid van zijn verbond.

4. Vrijgemaakt zijn betekent niet een **vanzelfsprekendheids**geloof aanhangen. Schilder en anderen hebben juist gestreden tegen de vanzelfsprekendheid en gearriveerdheid van de 'gereformeerde wereld' van hun dagen. Hun **prediking** bracht heilzame onrust. Uitgaande van de vastheid van Gods verbond, legden ze weer de nadruk op het bevel van geloof en bekering. Het verbond heeft twee delen, de belofte én de eis van nieuwe gehoorzaamheid. De vraag moet niet zijn: ben ik wel een **kind** van God, geldt de belofte wel voor mij, maar: ik ben een kind van God, maar **lééf** ik wel als zodanig? Zo niet, dan is er de dreiging van de verbondswraak. God is getrouw, in zegen én ook in vloek. Zeker nu de secularisatie oprukt, en ook gereformeerde mensen niet onberoerd laat, nu de christelijke levensstijl onder druk staat, moet ook de ernst van het evangelie geprekeerd en beleefd worden.

5. De Vrijmaking leert ook, hoe **belangrijk** het is zorgvuldig te zijn in de kerkregering. We mogen dankbaar zijn voor een sobere kerkorde die niet alles regelt, maar afspraken in hoofdlijnen maakt. Maar hoe goed gemaakte afspraken ook zijn, en hoe gereformeerd je kerkorde ook is, als de geestelijke eenheid en het onderling vertrouwen gaan ontbreken, worden kerkorde-artikelen zomaar een stok om onwillige herders en schapen te slaan en zelfs te

verjagen. Laten we bedenken wat Paulus schrijft: onze God is niet een God van wanorde (en dan staat er niet: van orde), maar **van vrede**. Daar moet het in de regering van de kerk om gaan: dat de gemeente in vrede kan leven, onder de herdersstaf van Christus die de schapen niet opjaagt, maar leven en vrede geeft. Opdat het is én blijft één kudde, onder die ene Herder. Opdat we de eenheid van de Geest bewaren, door de band van de van boven geschonken vrede.

6. Wat gebrek aan onderlinge samenbinding en vertrouwen voor schade doet, leren ons de jaren '30 en '40 ook. Het gaat niet aan, de Vrijmaking psychologisch te **verklaren** of af te doen als een '**professorenruzie**'. Maar het valt niet te ontkennen, dat in de kerken een bittere wortel was opgeschoten die tot veel verwarring en verwijdering heeft geleid. De diverse bladen, die elk een verschillende stroming vertegenwoordigden en spreekbuis van bepaalde leidinggevende figuren waren geworden, waren niet meer echt met elkaar in gesprek, maar bestreden elkaar vaak op leven en dood. Ook dat mag een waarschuwend voorbeeld voor ons in onze situatie zijn. Polemieken kan heel opbouwend zijn en is soms nodig. Maar wie het gevleugelde woord van K.S. met instemming citeert: 'wie niet polemiseert, is niet bekeerd', die doet goed ook te bedenken dat wie niet echt bekeerd is, niet goed kan **polemiseren**. Beter brandende harten dan hete hoofden. Beter praten met elkaar, dan schrijven over of tegen elkaar. Om samen verder te bouwen en niet elkaar af te breken.

7. We sluiten af met de constatering, dat de Vrijmaking niets meer en niets minder wilde zijn dan terugkeer naar het eenvoudige, betrouwbare Woord van God. Prof. Douma schreef in 1979 in het gedenkboek *Het vuur blijft branden*: 'Wij hebben ons in 1944 vrijgemaakt om **gereformeerd** te blijven en onze voorouders in de tijd van de grote Reformatie werden gereformeerd om ware **christenen** te blijven. Zij kwamen niet met wat nieuws, maar zij wilden vasthouden aan het oude Woord van God. Dat willen ook wij. Wij willen ware en gewone christenen zijn.' Als wij dat samen willen, dan hebben de Gereformeerde Kerken in ons land onder de zegen van onze God toekomst. Dan koesteren we niet het verleden en bewaken niet onze eigen vrijgemaakte identiteit en specialiteiten, maar gaan we gewoon verder in het bijbelse spoor. Samen op weg naar morgen!

H. van Veen

DE BLIJVENDE STAD

Want wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstige.

Hebreeën 13,14

Eeuwen geleden hebben mensen geprobeerd een grote stad van veiligheid en cultuur te stichten. Een toren, die tot aan de hemel moest reiken, zou het symbool van menselijk kunnen worden. Maar God heeft het streven van de toenmalige generatie verijdeld. De Babylonische spraakverwarring dreef de mensen uit elkaar, die het voorheen zo goed met elkaar konden vinden. En waarom? Omdat ze daarbij niet meer aan God wilden denken. Omdat ze zich van de Schepper van alle dingen wilden emanciperen. Ze wilden groot zijn, zonder God...

Wij hebben hier geen blijvende stad, zegt onze tekst. Geen sprake van, dat de mens zelf alle vragen en problemen zou kunnen oplossen. Geen sprake van, dat de mens een cultuur zou kunnen scheppen, waarin hij onafhankelijk van God kan zijn. Het ideaal van de oude Babyloniërs kan zelfs vandaag niet verwezenlijkt worden, hoezeer de mens zich ook inspant. Culturen zijn gedoemd te verdwijnen. Daarom werden we in het vorige vers opgeroepen om tot Christus uit te gaan, buiten de legerplaats, om zijn smaad te dragen. Christus heeft dodelijke spot moeten verdragen, omdat Hij niet bereid was zijn leven in te zetten voor een bepaalde cultuur, een bepaald cultuurfase. Integendeel: Hij liet Zich gewillig door zijn Vader zenden buiten de cultuur en de stad die de mens bouwt. Buiten de poort heeft Christus geleden. Men had Hem uitgestoten. En juist daar heeft Hij de fundamenten gelegd van een stad die wel blijft. De toekomstige stad. Onze woonstede bij God. Dat fundament ligt onverwoestbaar vast. En elk bouwwerk dat op dat fundament gebouwd wordt, kan niet worden afgebroken. Het kan niet door de tand des tijds worden aangetast.

En nu worden wij opgeroepen om niet de stad te zoeken die de mens zonder God wil bouwen. De stad van menselijke prestaties. Maar om juist die stad te zoeken, waarvan de fundamenten gelegd zijn buiten de legerplaats, buiten al onze inspanningen om. Niet, dat onze inspanning tot die stad leidt. Want tenslotte is die stad een geschenk, een bruidsgeschenk. Het nieuwe Jeruzalem daalt straks vanuit de hemel neer, van God, getooid als een bruid die voor haar man versierd is. Het 'zoeken' van die stad houdt in, dat wij discipelen van Jezus Christus zijn. Als discipelen van Christus stellen we ons niet tevreden met de glitter en

glamour waar tallozen vandaag hun heil bij zoeken. Wij zoeken iets anders. Wij zoeken ons heil bij Hem, Die buiten de poort heeft geleden. En zo vinden wij tenslotte onze toekomstige stad. Daar zijn alle tranen afgewist. Daar is het leven pas echt leven. Eeuwig leven. Volmaakt leven.

C. van Breemen

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	f	3,15
2 ex.:	f	5,60
3 ex.:	f	8,25
4 ex.:	f	10,10
5 ex.:	f	11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

WAT IS 'INTERKERKELIJK'?

Het onderwerp is aan de orde, op allerlei manier.

Eerst hoorden we via het *Nederlands Dagblad* van interkerkelijke evangelisatie in Amsterdam. Onze studenten zouden daarmee bezig zijn. Later heeft één van hen dit in een ingezonden weersproken. Het onderwerp was wel in bespreking geweest, maar men had ervan afgezien. Kennelijk heeft het niet gekund, waren de verschillen toch te groot.

Vervolgens lazen wij over de asielzoekers. De christenen onder hen vierten het Avondmaal soms zó met ons mee, na een enkel gesprek met de kerkeraad. Kan dat dan wel? Verschillende reacties heeft dit losgemaakt, waaronder ook afwijzende. Moeten deze vreemdelingen niet eerst belijdenis doen, net als wij? Moeten zij niet eerst kerklid worden? Vieren wij zo geen Avondmaal met mensen met wie wij zeker geen Avondmaal zouden vierten als zij in Nederland zouden wonen? Want met christenen om de hoek doen wij dat ook niet...

En tussendoor speelt het interview met de directrice van Kuria, het christelijk verpleeghuis in Amsterdam waar terminale kanker- en aidspatiënten worden verzorgd in een huiselijke sfeer. Zij gaf aan dat de interkerkelijkheid van Kuria in de praktijk geen problemen geeft. De gesprekken met de patiënten gaan meestal niet zover, en als personeel onderling beleeft men een hechte eenheid in geloof die als verrijkend wordt ervaren.

De redactie van *Bij de Tijd* heeft hier alle begrip voor. Zelf doet zij er nog een schepje bovenop door te schrijven, dat Kuria een gereformeerde organisatie is met medewerkers uit vijf gereformeerde denominaties.¹

Intussen had ds. H.J.J. Feenstra geschreven in *Nader Bekeken*, dat hij zich echt niet stoot aan de 'interkerkelijkheid' van Kuria, net zo min als bij de VBOK.²

Genoeg materiaal om ons de vraag te stellen: wat is nu eigenlijk 'interkerkelijk', en hoe gaan wij daarmee om? Een simpele vraag, maar met vele aspecten. Om daar enigszins de weg in te vinden wil ik beginnen met iets te vertellen uit een (nog steeds) zeer lezenswaardig verhaal van prof. dr. K. Schilder.³

Drie vragen

Het was in 1932. In Deventer deed men aan interkerkelijke evangelisatie. Personen van diverse kerkelijke gezindheid deden daaraan mee: Hervormd, Gereformeerd, Evangelisch-Luthers en ook (enige tijd) Christelijk Gereformeerd. Het interkerkelijk evangelisatie-comité droeg de opvallende naam *Una Sancta*. K. Schilder legde daar in *De Reformatie* de vinger bij: deze naam moest kennelijk juist de zwakke plek camoufleren! Want men trad niet naar buiten als de éne heilige christelijke kerk, inte-

gendeel, het comité kon slechts samenwerken zolang de kerk buiten zicht bleef. Als iemand door het evangelie gewonnen zou worden en vervolgens zou vragen: 'wat moet ik nu doen?', zouden deze evangelisatiewerkers hem het antwoord schuldig moeten blijven. Daar waren zij immers zelf niet uit! Zij waren het slechts voor enkele uren eens met elkaar...

Reacties op deze publicatie konden niet uitblijven. Desgevraagd verklaarde Schilder zich nader: stelt u zich eens voor, dat de gevangenebewaarder te Filippi na zijn bekeering had moeten kiezen tussen Paulus en Silas, op zijn vraag 'wat moet ik nu doen?'.

Dit werd ds. W.J. Kooiman, predikant bij de Evangelisch-Luthersche Kerk, te gortig. Hij schreef terug, dat het comité heus het antwoord wel wist op de vraag 'wat moet ik doen?'. *Geloven* in Jezus Christus! Dát is waar het om gaat. En natuurlijk, dan wil men vervolgens ook een kerkelijke verbondenheid, maar die keus kan verschillend uitvallen. Dát is evenwel de grote vraag *niet*, want die is al beslist. Aldus ds. Kooiman. Daarbij legde hij Schilder drie vragen voor:

Stel u voor, het comité heeft 10 mensen met het evangelie gewonnen; 3 worden lid van de Gereformeerde Kerk, 6 kiezen voor één van de andere kerken, terwijl 1 zijn keus nog niet kan maken maar nu eens hier dan weer daar naar de kerk gaat;

1. welke beslissing is de belangrijkste, die voor Christus of die voor één der kerken?
2. bent u blij dat 3 mensen zich voegden bij de Gereformeerde Kerk mede door het interkerkelijk-evangelisatieteam?
3. bent u ook nog blij met die andere 7, die een kring hebben gevonden waarin zij Christus aanbidden?

Tot zover ds. Kooiman.

Ik heb dit (in mijn eigen woorden) wat breed weergegeven, omdat deze vragen van Kooiman in onze tijd nieuw leven ingeblazen krijgen, als ik mij niet vergis.

Laten wij dan nog even verder luisteren naar het antwoord van Schilder. Niet omdat hij het einde van alle tegenspraak zou zijn, maar wel omdat hij *gelovig én genuanceerd* hierop in gaat, zonder dat dit onderling met elkaar in strijd komt.

Drie tegenvragen

Heel verrassend antwoordde Schilder met drie tegenvragen aan ds. Kooiman:

1. welke keus vindt u belangrijker: die voor het wettig huwelijk (en tegen de vrije liefde) óf die voor een bepaalde man of vrouw?

2. bent u dankbaar als ik u op straat een haring presenteer?
3. bent u ook dankbaar als u in nachtgewaad op zee zwalkt?

Deze vragen lijken wat belachelijk, toch werden zij serieus bedoeld. Het ging Schilder erom de lezers te laten ontdekken, dat je op deze vragen pas een goed antwoord kunt geven als je de *datum* weet en de *situatie* waarin zij van toepassing zijn.

Bij vraag 1 maakt het bijvoorbeeld een heel verschil, of de persoon reeds getrouwd is of niet. Voor een ongehuwde is vooral de keus tegen de vrije liefde heel belangrijk, terwijl iemand die gehuwd is de keus voor het wettig huwelijk alleen maar waar kan maken door zijn of haar echtgenoot trouw te blijven.

En dan die haring van vraag 2. Bij het ontzet van Leiden in 1574 waren de bewoners daar zielsdankbaar voor, terwijl je vandaag 'nee, dank u' zou kunnen zeggen en doorlopen.

Wat tenslotte dat zwalken op zee betreft, 't hangt er maar vanaf waar je vandaan komt! Ben je net met uiterste moeite gered van een brandend schip, dan ben je dankbaar. Maar ben je zo van wal gestoken, dan valt er wel wat op je aan te merken.

Drie antwoorden

Langs deze weg komt Schilder tot de antwoorden op de vragen van ds. Kooiman. Om deze antwoorden is het mij vandaag begonnen.

1. Welke keus is belangrijker, die voor Christus of voor een kerk? Wel, betreft het een Turk, bijvoorbeeld in Koerdistan, dan is ongetwijfeld het eerste het belangrijkste. Dan is er al heel wat gewonnen wanneer hij Christus leert kennen, hoewel hij dan daarna ook naar zijn kerk zal vragen.

Maar voor een evangelist in Deventer ligt dat anders. Die is al getrouwd, om zo te zeggen. Die kan niet even afstand nemen van de kerk om alleen Christus te prediken. Maar juist door zijn kerklidmaatschap inhoud te geven maakt hij zijn liefde tot Christus concreet.

2. Kan Schilder blij zijn met de 3 mensen die zich voegden bij de Gereformeerde Kerk? Hij zou ronduit 'ja' kunnen zeggen in bijvoorbeeld een tijd van geloofsvervolgung. Maar nu werd er in Deventer, in alle vrijheid, een rechte slag geslagen met een kromme stok. Dan is K.S. nog wel dankbaar voor de bekering, maar niet voor de manier waarop.

3. En die 7 anderen dan, die Christus aanbidden in andere kerken, is Schilder voor hen ook dankbaar? Zijn antwoord kunnen we nu al vermoeden: zou dit in Moskou gebeuren, in de dagen van de ergste vervolging, dan zou hij van harte 'ja' zeggen. Maar nu, in Deventer, is zijn antwoord: God heeft meer gegeven dan nu ontvangen wordt. Zijn beloften brengen ook verplichtingen mee. Gods gaven willen genoten zijn. Wij hebben het recht niet dankbaar te zijn voor vrijwillige armoede.

Asielzoekers

Het waardevolle van deze antwoorden ligt m.i. hierin, dat

onze belijdenis aangaande de kerk, zonder dat zij verandert, toch in verschillende situaties verschillende toepassingen met zich mee kan brengen. In gedachten leg ik hierbij ook een verbinding met Schilders definitie van ethiek: daarin gaat het om de toepassing van de constante norm in verschillende situaties.

Nu is Schilder niet het eind van alle tegenspraak. Maar hij is wel de laatste die op het punt van de kerk water in de wijn zou doen. Daarom is het zo verfrissend van hem deze geluiden te horen.

Aan de ene kant laat hij duidelijk zien, dat je als kerken niet interkerkelijk aan de slag kunt gaan. In de evangelisatie gaat het niet om een bovenkerkelijke keus voor Christus, maar het kiezen voor Hem zal in ons leven ook kerkelijk gestalte krijgen, naar de Schrift. Als kerken zullen we niet de vrije liefde tot Christus prediken, wanneer wij weten dat God die liefde leidt in de wettige banen van een verbond. Het laten kiezen tussen Christus en zijn kerk, wie van die twee het belangrijkste is, is het stellen van een vals dilemma. Een getrouwde vrouw kun je ook niet laten kiezen tussen haar man en haar huwelijk. Duidelijk en leerzaam.

Aan de andere kant echter komt hier zomaar het antwoord op de vraag rondom de asielzoekers te voorschijn. Mogen zij met ons mee het Avondmaal vieren of niet, ook al zijn zij misschien lid van een christelijke kerk die wij helemaal niet kennen? Zo was de vraag, met verwijzing naar de christenen om ons heen; met hen vieren wij deze maaltijd toch ook niet samen? Gaan we nu op de interkerkelijke toer? Nee, helemaal niet. Maar wij honoreren dat deze christen-asielzoekers uit landen komen waar de omstandigheden geheel anders zijn. Wie in Nederland de gelegenheid heeft zich te voegen bij een trouwe kerk, maar dat nalaat, kunnen wij onmogelijk toelaten tot de sacramenten. Maar wie als vluchteling arriveert, heeft hier die kans nooit gehad. Dat hij hier geen lid is, en geen belijdenis heeft gedaan, kan daarom geen reden zijn hem de toegang tot het Avondmaal te weigeren. Wel zal er, uiteraard, eerst een gesprek met de kerkeraad plaatsvinden. Dan kan het zijn, dat zo iemand op sommige punten nader onderwezen zou moeten worden, meer dan je op één avond kunt bespreken. Ook dat zou geen bezwaar hoeven te zijn, wanneer het christelijk geloof duidelijk blijkt. Maar, zal iemand zeggen, daar neem je toch ook geen genoegen mee als het onze eigen belijdeniscatechisanten betreft? Nee, inderdaad, maar zij die jarenlang catechisatie hebben gehad in een gereformeerde kerk beoordeel je anders dan vluchtelingen, die vanwege de vervolging door hun overheid nooit aan een reformatie van hun kerk zijn toegekomen. Dan zal het nader onderwijs zeker gegeven moeten worden, zo mogelijk, maar wanneer je wederzijds kunt erkennen dat je in Christus broeders bent van elkaar vier je samen het Avondmaal tot zijn gedachtenis.

Waar ligt Koerdistan?

Aan deze draad wil ik graag nog even verder spinnen. Want we leven niet meer in het jaar 1932. Tóen koos

Schilder zijn voorbeeld 'een Turk in Koerdistan' om te kunnen spreken over iemand die nog nooit met het christelijk geloof iets te maken heeft gehad. Van zó iemand kun je wel zeggen, dat het leren kennen van Christus en het kiezen voor Hem voorlopig het allerbelangrijkste in zijn leven is; de leer aangaande de kerk komt daarna.

Nu echter is 'Koerdistan' heel wat dichterbij gekomen, je treft het aan midden in Amsterdam, om een voorbeeld te noemen. Daar vind je nu een multi-rationale samenleving, veelal zonder enige religieuze, laat staan kerkelijke, achtergrond. Daarom kan ik mij de opstelling van het Kuria-team goed voorstellen, in het verlengde van wat wij nu gezien hebben.

'Wie een groot licht heeft gezien, wordt ernaar behandeld', om nog een uitspraak van K.S. te noemen. Lang kon dat gezegd worden van heel de Nederlandse situatie, hier was een christelijke samenleving. Maar die tijd is langzamerhand voorbij. Nu zijn er ook medelanders en vierde-generatie kerkverlaters, die nog nooit een glimp van het heil hebben opgevangen. In zulke situaties leg je Turkse maatstaven aan, om zo te zeggen. Niet dat de belijdenis aangaande de kerk daarmee onbelangrijk wordt, maar je kunt die mensen daar zo niet op aanspreken. Als ze naar je willen luisteren, en Christus vinden, ben je dolgelukkig en dat mag je dan ook onbekommerd zijn.

De norm bindt samen

Verder denk ik, dat het verschijnsel 'Koerdistan in Nederland' in het algemeen nog te weinig doordacht is. Ouderen onder ons zijn over het algemeen sterk geneigd te kijken naar kerkelijke trouw en daar iemand aan te meten. Liefde tot Christus en kerkelijke gehoorzaamheid vallen bij hen samen, zoals de liefde tot je echtgenoot en de trouw aan je huwelijk. En zij hebben gelijk.

Toch groeien onze jongeren op in een samenleving, die in een paar tientallen jaren sterk veranderd is. Onze studenten bijvoorbeeld komen zoveel ongeloof tegen, dat zij over het algemeen eerder geneigd zijn om blij te zijn met elk christelijk geloof dat zij tegenkomen. De kerkvraag komt daarna dan wel. Ook zij kunnen daarin gelijk hebben.

Als wij niet uitkijken kan dat intern allerlei spanningen geven. Generaties groeien dan uit elkaar, zonder dat het nodig is. Want de ene norm kan inderdaad verschillende toepassingen met zich meebrengen. Laten wij dat hardop zeggen en onze eensgezindheid bewaren.

Daarbij is natuurlijk wel belangrijk dat over die norm niet vervagend wordt gesproken. De redactie van *Bij de Tijd* wil zuinig zijn op Kuria. Dat wil ik ook. Maar laat zij dan niet schrijven, dat de medewerkers afkomstig zijn uit '5 verschillende gereformeerde denominaties'. Ik weet niet hoe zwaar ik die woordkeus moet opvatten, maar als ik letterlijk moet nemen wat hier staat ben ik niet langer lid van een kerk maar van een denominatie, een afdeling. De ene kerk is dan een hogere orde geworden, wij zien alleen in de verschillende kerken de verschillende afdelingen ervan, elk van meer of minder zuiver kaliber. Ik kan mij

voorstellen, dat de werkers van Kuria onderling een sterke geloofsverbondenheid ervaren. Toch zou dit voor *Bij de Tijd* geen reden mogen zijn, om de norm door deze ervaring te laten opeten. Want de norm is van God, de ervaring is van de mensen. En één kerk ben je pas echt als je je kerkelijk verenigt, niet als je verschillende denominaties tot één geheel verklaart.

Wij kunnen dus alle begrip hebben naar buiten toe, dat mensen die voor het eerst God leren kennen nog niet meteen alles weten. Maar dat is naar binnen toe geen aftrekpost op onze belijdenis en ook geen open deur naar interkerkelijk denken. Wij geloven één heilige christelijke kerk en weten ons tot haar geroepen.

Wat is interkerkelijk niet?

Interkerkelijke actie is dus in strijd met de kerk zelf. Want zij kan slechts gevoerd worden zolang de kerk buiten zicht blijft. Daarom zijn wij geen voorstander daarvan, het woord 'interkerkelijk' alleen al roept weerstand op.

Door de jaren heen echter is men deze typering ook gaan gebruiken voor activiteiten die niet kerkelijk zijn. Bijvoorbeeld in Kuria, maar het gebeurt al veel langer. Mij ontgaat de zin daarvan, veeleer worden door dit onzorgvuldig taalgebruik allerlei weerstanden opgeroepen die niet nodig zijn. Wanneer medewerkers van Kuria afkomstig zijn uit 5 verschillende kerken, is daarom deze stichting dan te typeren als 'interkerkelijk'? Naar mijn mening niet. Want het zijn niet 5 kerken die hun krachten bundelen.

Wat ik helemaal niet meer begrijpen kan is, dat zelfs de VBOK in *Nader Bekeken* als 'interkerkelijk' wordt aangeduid. Ds. Feenstra schreef dit overigens niet als kritiek, integendeel, hij had er alle begrip voor. Maar dan toch blijft mijn vraag: wat is er voor kerkelijks aan de VBOK? Daarin werken christenen samen met humanisten, en de doelstelling brengt met zich mee dat je daar gerust kunt samenwerken terwijl de kerk niet in beeld is. Voor jezelf natuurlijk wel, maar voor de organisatie niet. Wanneer je dan toch het etiket 'interkerkelijk' daarop plakt, zeg je iets wat niet klopt en wat mensen ten onrechte weerhouden zou dit werk te steunen. Dat geldt voor Kuria, voor de VBOK en zo kan ik nog wel een paar voorbeelden noemen.

Daarom zou ik ervoor willen pleiten, het woord 'interkerkelijk' en alle vervoegingen daarvan beperkter te gaan gebruiken en voortaan alleen te hanteren voor activiteiten die kerkelijk van karakter zijn. Dan zeggen we zuiverder wat we bedoelen en we gebruiken geen negatief woord voor goede organisaties.

B.uiten

¹ *Bij de Tijd*, maart 1994, blz. 4.

² *Nader Bekeken*, januari 1994, blz. 19.

³ *De Reformatie*, 17 juni 1932, blz. 301 e.

DE WET ALS CHRISTELIJK GETUIGENIS

De Tien geboden in de liturgie III (slot)

In het vorige artikel heb ik overwogen: is het toegestaan om de letterlijke tekst van de 10 geboden af en toe zo te 'vertalen' dat die uitgesproken worden zoals een christen die vandaag horen moet. Ik gaf daarvan een eigen voorbeeld. Nu maken we de cirkel weer rond door te overwegen op welke manieren reactie op het horen van de Decaloog mogelijk is. In het eerste artikel zagen we immers dat in de geschiedenis van de kerk verschillende vormen te vinden zijn waarin op Gods wet gereageerd kan worden.

8. Beantwoorden en belijden

Uit de geschiedenis weten we dat er allerlei manieren zijn om de 10 geboden in de liturgie een plaats te geven. De letterlijke tekst lezen, in berijming zingen, in het gebed als onze schuldbelijdenis verwerken of als schuldbelijdenis voorlezen en de gemeente voorhouden. Ik ga hier uit van het gegeven dat de Gereformeerde kerken de voorlezing van de Decaloog hebben en uit eerbied vast willen houden. Dan nog blijft er de vraag hoe wij **het horen van en reageren op Gods wet kunnen stimuleren**. Ik zie de volgende mogelijkheden.

1. Ik gaf in paragraaf 6 bij wijze van luisteroefening een voorbeeld van een **parafrase** van de Decaloog, opgesteld vanuit de volheid van Gods openbaring in Oude én Nieuwe Testament. De kerken kunnen samen zo'n parafrase opstellen en vrijgeven voor gebruik in de eredienst. Wanneer af en toe die versie gelezen wordt in de eredienst, wordt het luisteren gescherpt, ook voor al de keren dat we de 10 geboden naar de tekst, zoals de HERE die gaf, voorgelezen worden. Deze vorm is een didactisch middel, zoals we die ook in de formulieren hebben.

2. Als we uit eerbied voor de letterlijke tekst (uit Gods mond en van Gods hand) niet durven te vertalen of parafaseren, dan moeten we belijden. Daarmee bedoel ik:

dan moet er ruimte zijn om in de vorm van een **belijdenis** op de Woorden van Gods wet te reageren. Maar dan actueel, ook in, juist in de liturgie. En dan voldoet alleen Gezang 1 niet. Het is denkbaar om in de vorm van een belijdenis na elk gebod of na elke tafel van de wet met een belijdenis te reageren. Daarin kunnen we uitspreken hoe we Gods gebod verstaan hebben. Zo'n belijdenis is makkelijk aan de hand van de uitleg van de Catechismus op te stellen. Ik geef een voorbeeld bij het 2e gebod of bij het einde van de tweede tafel:

We belijden dat wij in onze tijd geneigd zijn geld en schoonheid, eer en invloed te verafgoden. Daar brengen wij offers voor. Het zijn de denkbeelden die het beeld van U, de levende God, afbreken. Wij belijden U onze schuld daarin.

3. G. van Rongen oefent **kritiek** op het gebruik de 10 geboden met Gezang 1 te **zingen**. Zijn argument is dat de wet Gods woorden bevat en dus niet als antwoord in de mond genomen kan worden. J. Smelik breekt juist een lans voor het zingen, omdat de zang niet alleen maar als antwoord van de gemeente dienst doet. Zingen kan ook verkondiging zijn, zingend uitdragen van Gods Woord. Dat is waar, maar wordt door de gemeente vaak niet zo ervaren. Voortdurende bewustmaking op wát als zang gekozen is, zal het hóe van het zingen moeten dragen. Dan kan het zingen van de Decaloog deze **funktie** hebben: ons bij de eerbied en de kracht van de woorden te bepalen. Gezang 1 : 1 motiveert daartoe. Alleen vers 13 is een gebod waarin we om trouw en kracht bidden. Het zingen van coupletten van Gezang 1 moet liturgisch eigenlijk steeds met vers 13 besluiten. Het is ook denkbaar dat een nieuw gezang gedicht wordt, waarin rechtstreeks op het horen van de **Dekaloog** gereageerd wordt.

4. Een laatste mogelijkheid die ik zie, is: om **sprekend in de vorm van de lofprijzing** de wet van God te beantwoorden en de actualiteit van het verstaan zo te verwoorden. Zo is het mogelijk bij het 4e gebod aan te sluiten met woorden als:

Wij prijzen de Vader van onze Here Jezus Christus die door zijn opstanding uit de dood de eerste dag van de week gezegend en die geheiligd heeft.

Deze vorm heeft het voordeel dat de tekst van de 10 geboden niet aangepast behoeft te worden. De lofprijzing

leren we in Oude en Nieuwe Testament. Op de lofprijzing kan de gemeente haar 'amen' uitspreken (1 Kor 14 : 16).

9. Actueel belang

Na bovenstaande zal duidelijk zijn dat ik pleit voor de vorm van een parafrase. Daarin kan bijvoorbeeld inzake het 4e gebod duidelijk onze nieuw-testamentische werkelijkheid uitgesproken worden.

Om de volgende reden hecht ik aan een gezamenlijk (en dus kerkelijk) doorworstelde en *vastgestelde formulering*. Belijdenissen werden dikwijls opgesteld om een actuele dwaling te weerleggen en de gemeente eenvoudig houvast te bieden. Daarom is er voor de christelijke kerk altijd reden om met de toepassing van de 10 geboden bezig te zijn. Nu er zoveel geboden van God uit Nederland's wetgeving uitgeschreven zijn is dat meer nodig dan ooit. Een vastgestelde formulering kan de functie van een belijdenis **krijgen**, zoals ook andere liturgische formulieren een stukje belijdenis op een onderdeel (bijv. over het huwelijk) bevatten.

Vooraf met betrekking tot het 4e gebod is het belangrijk eens expliciet en in een toegankelijke formulering (bijvoorbeeld zoals boven werd gegeven) neer te schrijven dat we de zondag als rustdag en als vervulling van het 4e gebod aanvaarden. Dat is impliciet wel, maar niet met zoveel woorden in zondag **38 HC** gezegd. Ik zie een tweetal verschijnselen die ertoe dringen om tot een duidelijke en toegankelijke formulering te komen.

1. Het oude verschijnsel van de sabbatisten (7e Dagsadventisten) steekt steeds opnieuw de kop op. Mensen lezen de Decaloog op een wettische wijze en verwijten de christelijke kerk de dag des HEREN aangetast te hebben. Kernpunten in hun bewijsvoering is het getal van de 'zevende' dag (Ex. 20 : 9v) en de scherpe waarschuwingen van de profeten in het OT.

2. De modernistische aandacht voor het Jodendom als inspiratiebron van de kerk verzwakt de aanvaarding van de zondag als dag van de Here. (Af en toe lees je weer een bericht op de pagina Kerknieuws van de krant).

De heiliging van de zondag als de rustdag van het 4e gebod is op de wijze van de dogmata tot stand gekomen. De waarheid van Gods Woord is op formule gebracht en beleden. Een beter voorbeeld is misschien nog de aanvaarding van de canon van de Bijbelboeken. Zo heeft de kerk als vanzelfsprekend aanvaard en in praktijk gebracht dat de eerste dag van de week de Dag van de Here is. Die aanvaarding berust niet op een expliciet gebod in de Schrift, maar op het bijeenlezen en uitleggen van het totaal van de betreffende Schriftgedeelten.

10. Eenvoud en echtheid

Maar ook zonder judaïstische uitleg van het 4e gebod is er reden om een *eenvoudige samenvatting* van Gods wet, zoals wij die nu mogen horen, aan de gemeente te geven. De jaarlijkse prediking vanuit de Catechismus werkt immers aan een actueel begrip van Gods wet. Het zou mooi

zijn ook in een korte formulering de eenvoudige actualiteit van de Decaloog te kunnen horen en laten horen.

We hebben in de kerk immers niet alleen met geoefende hoorders te maken. Er zijn ook kinderen, jongeren en, naar we hopen en bidden, gasten van buiten. Met het oog op de kinderen en oningewijden schreven de reformatoren hun catechismi. Zij gaven het onderwijs zelfs zo'n plaats in de eredienst dat de kinderen aan het woord kwamen. Waarom zouden wij hen dan niet met een eenvoudige, heldere versie van Gods wet tegemoet komen? De overdracht van het geloofsgoed beleeft een kritieke tijd. Het is voor jongeren in de beeldcultuur van vandaag uiterst moeilijk om zich in de Bijbel en zijn taal in te leven. Help hen de drempel naar de taal van Gods Woord te nemen.

De overdracht van het geloof begint thuis én in de eredienst. Als aan het begin van de liturgie de 10 geboden alleen in hoge woorden klinken, wordt een kans gemist. De gedachten van menig kerkganger zakken tijdens het horen van de bekende woorden van de wet weg. Maar daar zijn de woorden van de **HERE** te kostbaar voor.

Ik bied bovenstaande ter overweging aan. De bezinning op de liturgie is in de Gereformeerde Kerken aan de gang. Wat mij betreft, het gaat niet om verandering, maar om verrijking van wat ons overgeleverd is.

E.A. de Boer

Te koop gevraagd

Theologische boeken

'De Steur'

2e hands boekhandel en antiquariaat gespecialiseerd in theologie
Oudestraat 213, 8261CM Kampen, tel. 05202-16276

Openingstijden: ma. t/m za. 10.00 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.00 uur. Dinsdags gesloten.

ONGEHUWD SAMENWONEN

Een onthutsende ervaring

Bij de bespreking van de Tien Geboden komen op de catechisatie allerhande actuele onderwerpen aan de orde. Als het zevende gebod aan de beurt is, kun je tegenwoordig niet meer om de praktijk van het samenwonen heen. Jongens en meisjes zien dat overal om zich heen gebeuren. En soms komt het heel nabij: in de kring van de familie, of zelfs het gezin.

Onafwendbaar komt dan de vraag van een slimmerik: waar staat in de bijbel dat je niet mag samenwonen?

In alle argeloosheid reageerde ik daar, bij een gelegenheid in het afgelopen seizoen, als volgt op: laten we samen het **huwelijksformulier** maar eens opslaan, dan wordt het je vanzelf wel duidelijk.

Naar mijn eigen overtuiging staat het daar namelijk buiten twijfel omschreven. God schiep man en vrouw. Hij zegende hen en zei tegen hen: '**Weest** vruchtbaar en wordt talrijk'. Daarbij achtte God de instelling van het huwelijk noodzakelijk, zo blijkt uit Genesis 2:18-23: 'Het is niet goed dat de mens alleen zij. Ik zal hem een hulp maken die bij hem past'.

Het formulier vervolgt dan: 'Deze hechte band tussen man en vrouw houdt in dat zij een eigen gezin gaan vormen. Daarom zal, zo lezen we, een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn. Christus heeft deze woorden over het huwelijk als instelling van God bevestigd en voegde daaraan toe: 'Hetgeen dan God samengevoegd heeft, **scheide** de mens niet'.

Nu trekt het formulier uit dit bijbelse onderwijs deze consequentie: 'Wanneer nu een man en een vrouw elkaar willen toebehoren, zijn zij volgens Gods ordening verplicht een huwelijksverbond aan te gaan'.

Deze conclusie was echter voor nogal wat catechisanten helemaal niet dwingend uit de Schriftgegevens af te leiden. Ze wilden zich best door de bijbel laten overtuigen dat je, als je als jongen en meisje een nieuwe **levenseenheid** vormt, elkaar trouw moet zijn. De vrijblijvendheid van moderne samenlevingsvormen wezen ze, met de bijbel in de hand, beslist af.

Maar de ordening van God, waardoor Hij twee mensen voor het leven samenvoegt, hoefde volgens hen niet per se door de band van het huwelijk bevestigd te worden.

Voor mij was het onthutsend te ervaren dat je blijkbaar, beïnvloed door de samenleving, het tekstenmateriaal zo leest, dat daarbij de verplichting om een **huwelijksverbond** aan te gaan buiten het waamemingsveld valt.

Die realiteit dwingt ons om het schriftuurlijke onderwijs over het huwelijk opnieuw te formuleren en te funderen.

Echt samen

Over de problematiek rond het verschijnsel samenwonen is al heel wat gepubliceerd. Er zijn kerkgenootschappen die het verschijnsel allang hebben geaccepteerd. Naast het huwelijk dienen nu eenmaal in deze tijd alternatieve samenlevingsvormen zich aan. Als je een intieme relatie, inclusief seksueel verkeer, tussen twee homofiele mensen accepteert, waarom dan niet tussen twee heterofiele?

Maar ook al doe je dat niet, je krijgt er toch mee te maken. En dan is het goed je houding op een principiële manier te bepalen, waarbij pastorale notities overigens niet mogen ontbreken.

Via mijn nederlands-gereformeerde collega kreeg ik een brochure in handen, die in de Christelijke Gereformeerde Kerk van Emmen is ontstaan. De kerkeraad van die gemeente heeft zich, met behulp van literatuur, op een bijbelse manier met het probleem geconfronteerd. Hij wil op deze wijze duidelijk zijn tegenover samenwonende jongeren: samenwonen is zonde voor God en daarom **censurabel**. Maar hij wil ook een hand naar hen uitsteken om hen met de bijbel verder te helpen. En dan blijkt het nodig én mogelijk te zijn meer materiaal uit de bijbel aan te dragen dan het huwelijksformulier doet.

Het huwelijk als levensverband

De brochure vraagt primair aandacht voor het gezin. Dat is de levensgemeenschap waarin je als kind geboren wordt. Ook de Tien Geboden zetten, als het gaat om de relatie met de naaste, het gezin voorop: 'Eert uw vader en uw moeder'.

Als je de bijbel goed leest dan zie je dat het gezin uit het huwelijk voortkomt. Maar ook dat nieuwe huwelijken ontstaan vanuit de **kring** van het gezin: 'Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en die twee zullen tot een vlees zijn'.

Het huwelijk raakt daarom direct, zegt de brochure, in de eerste plaats de ouders. Bij huwelijksluitingen zie je in de bijbelse tijd ook vooral de familie actief. Het huwelijk werd gesloten ten overstaan van de familie. Denk aan **Jacobs** huwelijk met Rachel en **Lea**. Of aan dat van Simson met de filistijnse. Ook Gods eigen volk, Israël, is als gezin begonnen: Abraham en Saraï, **Isaak** en Rebekka.

Later namen andere instanties, zoals de 'oudsten', bepaalde taken van het familiehoofd over. Kijk bijvoorbeeld naar het huwelijk tussen Boaz en Rut, dat in de poort gesloten werd. Weer later speelt de synagoge een leidende rol in het leven van Israël: in die tijd kon je niet om de synagoge heen als je wilde trouwen.

Kortom: de tijden en gewoonten wisselen. Maar een hu-

welijk blijft een huwelijk: een officiële verbintenis van twee personen, aangegaan ten overstaan van getuigen en vastgelegd in een protocol. En dat is ook toepasbaar op onze tijd. In ons land wordt een huwelijk gesloten ten overstaan van de burgerlijke stand. In angelsaksische landen gebeurt het meestal door de kerk. Hoe dan ook: altijd is er een **kring** rondom het bruidspaar en wordt er een gezagsinstantie betrokken bij het aangaan van het **huwelijksverbond**.

Wie samenwoont is nog niet getrouwd.

Wanneer jonge mensen besluiten samen te gaan wonen, nemen ze die beslissing meestal buiten weten (en willen?) van hun ouders. Andere instanties worden er al helemaal niet bij betrokken. Hoogstens de notaris om een samenlevingscontract op te stellen. Maar dat laatste doe je nu juist om toch maar heel nadrukkelijk niet getrouwd te zijn.

Welnu, zo'n relatie kun je onmogelijk op de bijbel terugvoeren. Je rukt je los uit de natuurlijke verbanden, je gebruikt zelfs een heel andere taal dan de bijbel.

Wie samenleeft, zegt de brochure, spreekt niet over 'mijn man' of 'mijn vrouw', maar over 'mijn vriend, mijn vriendin'.

Maar de bijbel spreekt over 'je wettige echtgenote' in Maleachi 2:14. Daarbij wordt uitgegaan van een officiële huwelijksluiting. Hetzelfde zie je in het spreken van de Here Jezus, als Hij tegen de samaritaanse vrouw zegt: 'Ga heen, roep uw man en kom hier'. Als de **Samaritaanse** zegt: 'Ik heb geen man', reageert de Heiland: 'terecht zegt gij: ik heb geen man, want gij hebt vijf mannen gehad en die ge nu hebt is uw man niet'.

Met andere woorden: leven als man en vrouw behoort tot het huwelijk dat officieel gesloten is. Niet daarbuiten.

Ook de huwelijkswetten van Deuteronomium 22 gaan van een publiek gesloten huwelijk uit. Hetzelfde blijkt uit 1 Tessalonizensen 4:1-6, Hebreeën 13:4 en 1 Korintiërs 7:9.

Via het door God ingestelde en erkende huwelijk genieten man, vrouw en **kinderen** bescherming en vele voorrechten. Deze ontbreken bij het ongetrouwd als getrouwden leven.

Samenleven is dan ook een ontwikkeling die zich niet aandient uit kracht van het profetische woord, maar tot stand komt door de **werking** van de geest van deze eeuw.

Weet wat je doet

In het licht van het bovenstaande is er iets voor te zeggen bij samenwonen meer te denken aan overtreding van het vijfde dan van het zevende gebod. Al is een volstrekte scheiding niet mogelijk. Omdat, ondanks alle mooie beloften, een samenlevings-afspraken vrijblijvender is dan een huwelijksverbond, is de drempel naar het kwaad van 'echtbreuk' of overspel immers veel lager.

In ieder geval worden waardevolle en bijbels gefundeerde verbanden genegeerd: het gezin, de kerk en de samenleving.

Van deze drie laat de samenleving, c.q. de overheid, zich weinig meer gelegen liggen aan deze zaak. Des te meer zal het huwelijk een testcase worden, waaraan men in het publiek de heiligheid van Gods kinderen herkent of niet herkent.

En vooral dat laatste moet ons tot nadenken stemmen wanneer wij overwegen de trend van deze wereld te volgen.

Voor dat laatste: het huwelijk als teken in deze wereld van Christus' liefde voor zijn bruidsgemeente, wil ik apart aandacht vragen, een volgende keer.

Samen met de vraag hoe om te gaan met jonge **gemeenteleden**, die het samenleven praktiseren en die denken dat te kunnen combineren met het levend lid zijn van Christus' gemeente.

Waarbij ook de vraag een rol speelt: waarom kies je nu eigenlijk als christen voor zo'n relatie, met afwijzing van het huwelijk? Of: als je elkaar trouw belooft, wat verhindert je om gewoon te trouwen?

H. Folkers

SEKSUALITEIT EN HUWELIJK

Dr. J. Douma deed een publikatie het licht zien over seksualiteit en huwelijk. Daarmee voegde hij aan de serie *Ethische Bezinning* een vijftiende en laatste deel toe (volgens de officiële nummering: deel 6).

Graag wil ik daarom deze recensie beginnen met een hartelijke gelukwens. Een indrukwekkend project werd afgesloten. Dat vroeg uithoudingsvermogen, wijsheid en moed. Dr. Douma schrijft ongewoon vlot en helder. Maar het lijkt me gezichtsbedrog te menen, dat wie deze gave heeft, de woorden gemakkelijk uit zijn pen of printer laat vloeien. Iets van de spanning, om niet te zeggen worsteling, wordt voelbaar in een uitspraak die we in het woord vooraf aantreffen. 'Tijdens de rit vroegen soms splinternieuwe zaken om een antwoord. Meer dan eens heb ik gewoefeld en getwijfeld voordat ik vrijmoedigheid vond om een antwoord op allerlei moeilijke vragen te geven. Tot in dit laatste deeltje toe' (8).

Het moet dr. Douma veel voldoening geven, dat de serie nu tot een afronding mocht komen. En het volksdeel dat betrouwbare hulp zoekt bij de bezinning op de betekenis van Gods geboden voor vandaag, vindt in Douma een goede gids.

Dat indertijd de serie *Ethisch commentaar* omgezet werd in de serie *Ethische bezinning* heb ik wel enigszins betreurd. Het kwam er op neer dat je de boeken, die in de eerste serie waren verschenen, nogmaals diende aan te schaffen, in een vernieuwde versie.

Voor wat betreft het thema seksualiteit en huwelijk, vinden we in Douma opnieuw een auteur die veel te zeggen heeft, en die dat vele ook duidelijk onder woorden weet te brengen. Moeilijke problemen, zoals de benadering van het verschijnsel transseksualiteit, gaat hij niet uit de weg. Het viel me op, dat in het spraakgebruik de volgorde vaak een andere is. We hebben het meestal over huwelijk en seksualiteit. Douma draait het om. In zijn boek komt eerst uitvoerig het bredere verschijnsel seksualiteit ter sprake, terwijl pas in de twee laatste hoofdstukken huwelijk en gezinsvorming aan de orde komen.

In het deel over *Politieke verantwoordelijkheid* troffen we indertijd bij Douma een ontmoeting aan met Augustinus. Ook nu verheldert Douma zijn eigen standpunt door een confrontatie met het denken van deze grote kerkvader. Terwijl Augustinus het huwelijk als een goede zaak verdedigde, zag hij de seksuele lust als straf op de zondeval. Een standpunt dat enorm veel invloed heeft gehad, tot in onze dagen toe. Al is het nu de invloed van de reactie! Volgens Augustinus kende de mens in het paradijs de libido niet. Maar de mens die rebels tegen God was opgestaan, merkte dat zijn eigen lichaam tegen hém opstond.

De mens is na de zondeval zichzelf niet meer meester, seksualiteit en bandeloosheid vallen per definitie samen. Daarom moet volgens de kerkvader de seksuele libido zoveel mogelijk worden uitgeblust. Of, in de woorden van Douma: 'Fijn dat er kinderen geboren worden, maar jammer genoeg moet daar de libido aan te pas komen' (41, 42).

Daartegenover neemt Douma het op voor de seksualiteit als expressie van liefde (hoofdstuk 3). Al is er na de zondeval veel onreinheid en bandeloosheid (hoofdstuk 4), dat is geen reden om Augustinus' negatieve benadering te volgen. Alleen al om de heldere analyse en weerlegging van het denken van Augustinus, is het de moeite meer dan waard om kennis te nemen van Douma's boek. Van een gemakkelijke verguizing van Augustinus is geen sprake. Hij heeft wel goed gezien, dat seksualiteit in onze wereld ook een *gevaarlijke* zaak is (69).

Douma biedt veel, alleen het laatste hoofdstuk van het boek, over gezinsvorming, is wat mager uitgevallen. Het lijkt wat in de knel gekomen. Dit slothoofdstuk geeft, als ik het goed zie, een bewerking en uitbreiding van wat te vinden was in *Christelijke Ethiek Capita Selecta 1*. Wat bijvoorbeeld over anticonceptionele middelen wordt opgemerkt is nogal schetsmatig, terwijl ook op de problemen rond kunstmatige bevruchting maar kort wordt ingegaan. Op de vraag wanneer van anticonceptionele middelen gebruik gemaakt kan worden, luidt het antwoord: 'Ik herhaal, dat gehuwden dat zelf moeten uitzoeken' (150). Een uitgewerkte casuïstiek leidt hier inderdaad tot niets. Maar zou het niet wenselijk geweest zijn dieper in te gaan op de motieven, en zou het niet mogelijk geweest zijn een aantal voorwaarden en algemene gedragsregels te formuleren?

Een ontmoeting met ds. J. Borgdorff, *Tellen of wegen?*, blijft in dit hoofdstuk uit, al is Douma inhoudelijk wel opgeschoven in diens richting. Want op de vraag, of het ver antwoord is (in bepaalde gevallen) de eerste tijd af te zien van het krijgen van kinderen, antwoordt Douma nu niet meer bij voorbaat ontkennend.

Opvallend is de wijze waarop Douma schrijft over de meest gewenste gezinsomvang. Hij wil niet pleiten voor het grote gezin en moet al helemaal niet hebben van kanselretoriek in deze richting. Hij verklaart zich anderzijds ook tegen de invoering van het kleine gezin als maatstaf. Douma wil het gezin zien als oefenschool en concludeert daar vervolgens uit 'dan moet het aantal leerlingen niet te klein zijn' (147). Ook hier krijg ik het gevoel, dat het thema gezinsvorming in dit boek niet voldoende uitgekristalliseerd is. En dat is jammer, want het betreft hier een

vraagstuk waar veel echtparen 'in stilte' mee bezig zijn, vaak zonder dat ze over duidelijke oriëntatiepunten beschikken.

Tenslotte attendeer ik nog op het *Register* dat verscheen. Wie een snelle toegangsweg zoekt tot de vijftien delen *Ethische bezinning*, vindt in het uitvoerige tekst-, zaak- en persoonsregister een zeer handige wegwijzer.

G. Gunnink

N.a.v. J. Douma, *Seksualiteit en huwelijk* Serie: *Ethische bezinning*, deel 6, Kampen, Uitgeverij Van den Berg, 1993. Prijs: f 27,50, 168 pag. Register: prijs f 12,50, 72 pag.

VERSCHEENEN

Verschenen van Buijten & Schipperheijn is het boekje *De toeëigening van het heil* van Dr. W. van 't Spijker. Dit boekje onderzoekt de belijdenis omtrent de toeëigening van het heil en het standpunt van twee reformatoren over deze materie. Het zou een voorbeeld kunnen zijn voor huidige gesprekken tussen verschillende kerken. Kosten f 23,50.

Uitgedaagd, belijdend geloven in de veranderende samenleving, uitgegeven door het Boekencentrum. Uitgedaagd om veranderingen te onderkennen en hun geloof in deze samenleving vast te houden. De vraag is echter: 'hoe?'. Drs. C. Blenk e.a. analyseren de tijd. Ook de 'Algemene Wet Gelijke Behandeling' wordt geëvalueerd. Kosten f 23,50.

De verkondiging in het juiste spoor, de plaats van Israël in de Homiletiek en in de prediking, is het 7e deel uit de serie 'Verkenning en Bezinning' van Uitgeverij Kok Kampen. Dr. T. Bienen analyseert in dit boekje de Homiletiek en de christelijke prediking op het punt van de aandacht voor de blijvende plaats van Israël in het heilshandelen van God. De relatie tussen het Christendom en Jodendom op het punt van de prediking wordt belicht. Kosten f 18,90.

Ook van Uitgeverij Kok verscheen *De Dode-Zeerollen en Jezus* geschreven door K. Berger, specialist op het terrein van het Jodendom in de oudheid. Na het vinden van de Dode-Zeerollen is er belangstelling gewekt voor het ontstaan van het christendom. De auteur laat zien dat deze rollen inzicht geven in het Jodendom, maar dat er van directe verwantschap met het vroege christendom geen sprake is. De prijs f 27,50.

Van de 'Marnix van St. Aldegonde Stichting' is de brochure verschenen: *Vreemdelingschap en politiek* door J. J. Frinsel sr. e.a. Een zestal auteurs bijbelse argumenten 'pro' en 'contra' op een rijtje met betrekking tot de stellingname die mensen uit de 'evangelische' gemeenten innemen om zich niet met politiek te bemoeien. Dit is tegenwoordig weer zeer actueel. Kosten f 12,90.

Geschrokken door de lage verkiezingsopkomsten in 1989 en gestimuleerd door een oproep van D 66, probeerde de Tweede Kamer te weten te komen, wat er moest gebeuren om het beeld van de politiek bij de burger wat op te vijzelen. De rapporten die toen daarover verschenen worden op de belangrijkste punten samengevat in de brochure *Sleutelen aan het staatsbestel* door Drs. Th. Haasdijk en Drs. A. H. Poelman, uitgegeven door De Vuurbaak. Voor nadere informatie: GPV-bureau: tel. 033-613546.

STICHTING AFBOW

De stichting *Afbouw* te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw
p/a Hoefblad 4
8265 GM Kampen,

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank
te Kampen: 806552.

In het boekje *Dubbel-portretten* geeft Henk Binnendijk commentaar op dubbel-portretten van bijbelse personen, van wier levens we vaak zoveel kunnen leren. Uitgegeven door Kok Voorhoeve Kampen.

Ook van Kok Voorhoeve verscheen het boekje *Wanneer mag je sterven?* door Joni Eareckson Tada. Mensen met een handicap, zoals bv de auteur van dit boek, worden vaak geconfronteerd met enerzijds acceptatie van de handicap, anderzijds met het verlossen uit het lijden door euthanasie. De auteur maakt afwegingen tussen dergelijke adviezen en geeft alternatieven om mensen te helpen. Kosten f 23,90.

De koninklijke Weg, een vertelling van Ewoud Gosker. Het is het christelijke boekenweekgeschenk van De Vuurbaak. Het is een spannend verhaal dat rijk aan gedachten en diepere betekenissen blijkt te zijn. Prijs f 9,95.

Op weg door de Bijbel bevat kleurrijke en overzichtelijke kaarten die laten zien waar de gebeurtenissen plaatsvonden van Genesis tot Openbaring. Het is een uitgave van Ark Boeken. Kosten f 14,95.

Tenslotte een gedichtenbundeltje *Jullie baby* van Ark Boeken uit de serie Van Harte.

W. L. de Graaff

Welke liederen in de kerkdienst?

Op 28 mei zal een 'Liedboekdag' gehouden worden. Een hervormd-gereformeerde Commissie voor de kerkmuziek vroeg aan de muzikant Kees van Setten daarvoor ook een charismatisch lied te maken. Commissielid ds. N.W. Visser legde in *Trouw* van 26 maart het waarom daarvan uit:

'Iedereen kan constateren dat veel mensen in de kerk behoefte hebben aan liederen buiten het Liedboek. Niet omdat het Liedboek slecht is, maar omdat er liederen aan ontbreken die grote groepen mensen graag zingen. Het Liedboek is een enorme impuls geweest voor de kerkmuziek, maar misschien zijn de samenstellers iets te ver gegaan in hun werk, waardoor mensen het gevoel hebben dat hen iets is ontnomen. Dat verklaart de grote populariteit van bundels die een ander genre liederen bieden. De commissie wil proberen een visie op kerkmuziek te ontwikkelen waarin accenten, die nu wat zijn weggedrukt, meer kans krijgen.'

Het charismatische lied is een voorbeeld van zo'n ondergeschoven genre, maar er zijn er meer: 'Denk maar aan de vrouwenliederen of aan de liederen van de Basisbeweging. Je zou kunnen zeggen dat die genres de onbetaalde rekeningen van de kerk zijn. De hoofdstroom van de kerkmuziek kwam niet tegemoet aan die behoefte aan een eigen kleur. Uiteindelijk heeft die behoefte geleid tot een verzelfstandiging, zo ontstonden er genres buiten de cultuur van het Liedboek.'

In het officiële kerkmuzikale beleid moet meer ruimte komen voor die diversiteit aan wensen, meent Visser. 'De voorkeur voor bepaalde liederen heeft te maken met het type geloofsbeleving van mensen. Sommigen hebben een directe, enthousiaste geloofsbeleving. Die mensen zingen graag laagdrempelige, direct aansprekende liederen. Anderen hebben bijvoorbeeld een meer beredenerende geloofsbeleving en zingen liederen die bij wijze van spreken gecodeerd zijn. Daarmee krijg je heel andere teksten en andere muziek. En er is nog iets. Je ziet vaak dat mensen groeien in hun geloofsbeleving. De leeftijd kan daarin een rol spelen, maar ook heel andere, persoonlijke zaken. Die verandering uit zich ook in een zich wijzigende voorkeur voor liederen. De kerk moet een liederenaanbod hebben dat daaraan tegemoet komt. Misschien dat het Liedboek te weinig "groei-mogelijkheden" biedt, een te hoge instap heeft.'

In de vele discussies over het kerklied – bijvoorbeeld over het Liedboek 2000 – duikt steeds het begrip 'kwaliteit' op. Die blijkt voor velen gekoppeld aan de Liedboekcultuur. Kan een charismatisch lied wel voldoende kwaliteit hebben? Visser: 'Ik maak me niet zo veel zorgen over kwaliteit. In die zin, dat in alle genres kerkmuziek kwalitatieve groei mogelijk is. Naarmate een genre zich ontwikkelt, gaan de makers en de gebruikers meer eisen stellen. Je ziet dat in de Basisbeweging en je ziet dat ook in de charismatische groepen. Als de kerken de behoeftes van groepen mensen die nu buiten de hoofdstroom staan serieus nemen, stimuleren ze de kwaliteitsontwikkeling. De muziekcultuur rondom het Liedboek is een sprekend voorbeeld van zo'n effect'.

Hupsig

De *Volkskrant* heeft zich de blijde taak toebedacht elke zaterdag de lijsttrekker van het CDA verder af te branden. Op 9 april gebeurde dat in een verslagje van ene Jan

Tromp over de bijeenkomst die het *Nederlands Dagblad* in Zwolle organiseerde, en waar de lijsttrekkers van de christelijke partijen met elkaar debatteerden. Tromp was verrast over het publiek dat hij daar aantrof: 'dit is ander volk, dit is volk waaraan de ongelovige zich vergaapt': hupsige meisjes en ander jong, eigentijds spul.

Waar de ongelovige zich nog het meest aan vergaapt, is aan het feit, dat het godvrezende volk niet bestaat uit louter glimmende zwarte pakken met daarboven boosaardige koppen, maar ook uit jong, eigentijds spul. Wat naast ons is gaan zitten draagt gym-schoenen en een spijkerbroek, hij heeft een krullekop dankzij de gel en wangen als bellefleuren. Leren bandjes om zijn **linker**-pols. Hij deelt pepermuntjes uit. Hij stemt op het Gereformeerd Politiek Verbond. Hele trossen van deze jongeren bevolken de zaal.

Wat een benijdenswaardige breedheid van blik wordt ons in deze sfeertekening gegund. Wat een voorbeeld van onbevooroordeeldheid. Trendy gesproken: hoezo kwaliteitskrant?

Groei en bloei van de kerken?

Hervormd Nederland van 9 april bracht een artikel van prof. dr. **A. van der Meiden** over de achteruitgang van geloof en kerk in Nederland. Het rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft zijn verdiensten, maar toch kan deze communicatiedeskundige, hoogleraar public relations en voormalig voorganger, niet veel beginnen met de uitkomsten:

Ik constateer ook, dat waar goed gepreekt wordt, een goede prestatie wordt geleverd, er mensen naar de kerk komen. Dat is nog steeds een waarheid als een koe. Als men niet alle aandacht besteedt aan de 'aanbieding' in de diensten aan mensen, treedt er onherroepelijk teruggang op. Wie niet kan doceren, heeft in no time geen studenten meer in de banken zitten, zo eenvoudig is dat nog steeds.

Als er een uitstekend 'produkt' gebracht wordt komen er procentueel waarschijnlijk net zoveel of meer mensen in de kerk dan in 1894 en 1794. Van die tijden weten we alleen iets uit dagboeken van dominees en aanverwanten, die over de kerkgang schreven (bijvoorbeeld **HaverSchmidt**) en dat is niet verheffend. Het was ruim honderd jaar geleden in de Nederlandse Hervormde Kerk in sommige streken van ons land even verdrietig met de kerkgang gesteld als in de middeleeuwen. En zeker als nu in Denemarken, dat volgens het rapport veel christelijker zou zijn dan Nederland. Inzin. Je praat over een totaal andere kerking en -beleving dan die in Nederland. Je gelooft daar braaf in God, bent in de kerk gedoopt en bent lid van de Deense staatskerk. Kom je er ooit uit? Natuurlijk niet! Doe je iets voor de kerk? Natuurlijk niet. Waarom denken we dat Kierkegaard herleeft op dit moment! Dat was de eerste reactie van mijn Deense schoondochter. Nederland is waarschijnlijk een van de 'meest christelijke' landen in de wereld, waar niet minder dan ongeveer twee miljoen mensen elk weekend in de kerk zitten. Voor een deel telkens andere, dus de werkelijke kerkgang is wellicht nog wat breder.

Weten we het precies? Nee, want onze tellingen zijn methodisch gebrekkig. Moet je journalisten en pessimisten eens uitnodigen om op een zondag honderd kerken te bezoeken die uitpuilen? Ze zouden er niet op ingaan. De kerken zijn immers leeg?

Kerkelijk Nederland bestaat niet, als het om cijfers van kerkbezoek gaat. Een uitspraak als: het kerkbezoek in Nederland loopt

sterk achteruit, noopt tot de tegenzinvraag: waar dan, in welke kerken? Wat moet ik met een 'gemiddelde' beginnen, want niemand gaat naar een gemiddelde kerk 's zondags? Ik kan rustig beweren dat de kerkgang in delen van Nederland stabiel is, hier en daar groeit, bijvoorbeeld bij de vrijzinnigheid en de 'evangelicals', zeer hoog is bij de extreem rechts-orthodoxe gemeenschappen en bovendien, dat de golfbeweging niet te voorspellen is. Niemand had tien jaar geleden durven voorzeggen dat leegkomende kerken meteen weer opgekocht worden door andere godsdienstige bewegingen, die ze weer vol krijgen. Dat is ook een respectabele markt! Pas dus op: de nieuwe gemeenschappen groeien, zullen nooit de 'afval' van de grote kerken kunnen opvangen, maar er is geen sprake van dat daarom 'het licht van de kandelaar wordt weggenomen'.

Relativerende opmerkingen, die een beetje kunnen helpen ons niet op sleptouw te laten nemen: zijn de geconstateerde trends wel zo onomkeerbaar? Toch geen reden om maar te zeggen dat de kerk groeit en bloeit. Steeds minder mensen blijken gelovig te aanvaarden wat onze God zegt en gelovig te leven met Hem. De leegheid die de mens – geschapen met gerichtheid op God – dan ervaart, kan wel opgevuld worden door andere 'godsdienstige bewegingen', maar dat is natuurlijk heel wat anders dan groei en bloei van de christelijke kerken.

Doe-het-zelf en knutselgeloof

'New Age vult de vakature van het christendom', schreef **Harry Meijer** in de *NRC* van zaterdag 9 april. Volgens de laatste onderzoeken gelooft nog maar de helft van de Nederlandse bevolking in God. Intussen lijkt het of de andere helft zich met 'New Age' bezighoudt:

In de meeste boekhandels is de bijbel een winkeldochter. De kerken in het Westen stromen leeg, de secularisatie lijkt een onomkeerbaar proces. Parallel met New Age vlamt het 'fundamentalisme' op. Het EO-gevoel is in, bedevaartplaatsen als Lourdes melden de sterkste toeloop sinds jaren, in Latijns Amerika bloeien evangelische gemeenschappen op. Vooral in het vroegere Oostblok heerst honger naar zingeving. Religie maakt een renaissance door, los van gevestigde instituties; er is sprake van een **Religionswende** zoals het Duitse weekblad *Die Zeit* schrijft. Intussen zit de Westerse rationaliteit in een **midlevent**-crisis. Na Max Webers 'Onttovering van het wereldbeeld', lijkt her en der sprake van een nieuwe betovering.

Onderzoeker De Hart: 'Wat het traditionele christendom aankleeft, is dat de mens een breekbaar riet is. Als New Age religie is, is het een **gay religion**; je kunt je eigen werkelijkheid scheppen. **Heél** optimistisch. Opvallend is dat seculiere levensfilosofieën nauwelijks van de ontkerkelijking weten te profiteren. Het Humanistisch Verbond heeft zijn aanhang de afgelopen decennia niet substantieel weten uit te breiden'.

Volgens sociologen is er een derde 'cultisch milieu' ontstaan, dat zowel ongelooft als christelijk geloof afwijst. Het is, zegt De Hart, de voorhoede van de secularisering die nu de vaandeldragers van New Age zijn: stedelingen, intellectuelen, captains of industry. Aantrekkelijk voor 'zoekers' is de onbeperkte ruimte voor doe-het-zelf. New Age lijkt vooral een knutselgeloof: een snuifje astrologie, een lepelkje humanistische psychologie van **Maslow**, een onsje Zen – het past in een tijd waarin bouwmarkten goede zaken doen, de consument calculeert, de **kiezer** zweeft en de **kijker** zapt. En 'therapeut' ben je al snel. 'Democratisering van de magie', noemt De Hart het. Wat van boven kwam, komt nu van onderop. Het 'netwerk van gezworenen' (geschetst in

Fergusons *Aquarius Conspiracy*) hoeft zich aan God noch gebod te storen.

De kerken hebben het er moeilijk mee. De trio-synode van de hervormde, gereformeerde en lutherse kerk boog zich begin dit jaar over het fenomeen New Age. De Belgische kardinaal Godfried Danneels, een toonaangevende kerkleider in Europa, trok al eerder van leer tegen het verschijnsel. In zijn analyse *Christus of de Waterman?* geeft hij aan waar het gevaar schuilt. 'Niettegenstaande het gezelschap van alle sterrebeelden, van alle Oosterse godsdiensten en goeroe's, van alle **geluksrecepten**, van een eindeloze waaier van psychologische technieken en al dan niet wetenschappelijke inzichten, blijf je in New Age geheel alleen. Je moet jezelf maar behelpen, jezelf verlossen.' Kardinaal Simonis hield eind vorig jaar een voordracht over het fenomeen: 'Winkelen op de religiemarkt?'

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Beroepen te Assen-Zuid: H. Geertsma te Zuidhorn; te Baflo-Warffum i.c.m. Pieterburen; te Brouwershaven en te Gorinchem i.c.m. Sliedrecht: J. A. Schelling, kandidaat te Kampen; te Lutten: E.C. Ouwejan, kandidaat te Hooogeveen; te Monster i.c.m. Katwijk: R. Heida te Valkenburg (Z.H.).

Aangenomen naar Twijzel-Kollumerzwaag: P. Houtman te Leiden. Naar Zwolle-Zuid (voor het werk onder doven en slechthorenden): J.W. Boerma te Onnen.

Bedankt voor De Bilt-Bilthoven: W. Scherff te Spakenburg-Zuid.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. H. van den Berg te Assen-Zuid deed zondag 10 april intrede te **Dalfsen** na door ds. J. W. van der Jagt van Assen-Zuid te zijn bevestigd. Nieuw adres: Koestraat 74, 7722 CS **Dalfsen**, a (05293) 1725.

Ds. G.F. de **Kimpe** te Axel deed op dezelfde dag intrede te **Hardenberg-Oost** (tweede **pred.plaats**) na te zijn bevestigd door ds. M. Brandes van Hardenberg-O. Nieuw adres: Gramsbergerweg 63, 7772 CV **Hardenberg**, a (05232) 66806.

De heer J. Beekhuis, kandidaat te Kampen, deed dit op zondag 17 april te **Ulrum**. Zijn bevestiger was prof. dr. M. te Velde, hoogleraar aan de Theol. Universiteit te Kampen. Nieuw adres: Asingastraat 45, 9971 CA **Ulrum**, a (05956) 1230.

JUBILEUM

Zondag 16 april was het vijfenvijftig jaar geleden dat ds. W. de Graaff, emeritus-predikant van de **Geref.** Kerk te **Hardinxveld-Giessendam**, in het ambt werd bevestigd. W. de Graaff werd 10 augustus 1912 te Groningen gebo-

ren. Hij bezocht het Willem Lodewijk Gymnasium in zijn geboorteplaats en studeerde aan de Theologische Hogeschool in Kampen. Ds. de Graaff deed 16 april 1939 intrede in **Gapinge** en verbond zich in 1944 aan **Hardinxveld-Giessendam**, waar hij zich in 1945 vrijmaakte. Ds. de Graaff diende vervolgens deze kerk tot aan zijn emeritaat oktober 1979. Ds. de Graaff was onder meer afgevaardigde naar de generale synode van Kampen 1951 en die van Enschede 1955/1956 en curator van de theologische hogeschool.

REPATRIERING

Ds. A. J. Pol is op 12 april met zijn gezin gerepatriëerd van Soemba, Indonesië. Hij was sinds september 1987 zendeling-docent aan de Theologische School te **Waimarangu**, Soemba en in dienst van deputaten voor de betrekking met buitenlandse kerken (BBK), ten behoeve van de gereformeerde kerken op Soemba, Savu en Timor. Hij heeft inmiddels een beroep ontvangen van de **Canadian Reformed Churches** te Guelph in Canada. De fam. Pol hoopt eind juni naar Canada te gaan. Het adres is zolang: Kanaalweg 8, 8013 PC Zwolle.

ADRESWIJZIGINGEN

Bergschenhoek * *Scriba*: G. de Wit, Beethovenlaan 51, 2661 HA, a (01892) 14862 (p.137).

Hardenberg-Oost * *Koster*: a (05232) 63068 (p.79).

Zwolle-Centrum * *Predikant*: B. Luiten, a (038) 550001; F.H. Folkerts, Ravelstraat 9, 8031 DC Zwolle, a (038) 547072 (p. 89).

Voorthuizen-Barneveld * *Koster*: C.J. ten Heuw-van der Linden, Doornburg 28, 3772 ZN Barneveld, a (03420) 93041 (p. 96).

VERENIGINGEN

Vereniging van Geref. Artsen * *Secretaris*: H. Wisselink, Boutensgaarde 108, 7414 WS Deventer, a (05700) 70676, fax. (05700) 45167 (p.221).